

ELS TESTIMONIS DE JEOVÀ: QUAN LA FE TRUCA A LA PORTA

CLARA FONS I DUOCASTELLA
BLANCA LUQUE I CAPELLAS¹

SOCIOLOGUES.

INVESTIGADORES DEL GRUP DE RECERCA ISOR (INVESTIGACIONS EN SOCIOLOGIA DE LA RELIGIO)
DE LA UAB (UNIVERSITAT AUTONOMA DE BARCELONA)

dossier

Truquen al timbre i, en obrir la porta, trobem una parella de testimonis de Jehovà somrient. “Altres cop aquests pesats!” —pensem. Ells ens saluden afablement, tot dient que vénen a parlar-nos de la Bíblia i, en cas que no disposem de temps, ens ofereixen unes revistes que podrem llegir a casa.

Segurament l'escena descrita ens és familiar. Trobades com aquesta resumeixen els pocs coneixements que tenim dels testimonis de Jehovà. Tanmateix, l'escassa informació de què disposem no es correspon amb la presència que el grup religiós té a casa nostra: pel que fa a la implantació, els Testimonis Cristians de Jehovà² són la quarta confessió religiosa més nombrosa a Catalunya —després del catolicisme, el protestantisme i l'Islam—, essent, alhora, el grup

religiós present a més comarques del país —després del catolicisme, és clar.

Les línies que segueixen pretenen desdibuixar la imatge, potser esbiaixada, que hom té dels testimonis de Jehovà, tot aproximant el lector a les principals creences i pràctiques d'aquest grup religiós. En conseqüència, aquell que conegui de prop els testimonis de Jehovà trobarà en el text una informació simplificada i haurà d'abstenir-se de buscar alguns matisos que només una exposició en profunditat podria oferir.

Vertebrem l'explicació en tres apartats. En primer lloc, reflexionem sobre els elements que configuren la percepció social majoritària dels testimonis de Jehovà: la predicació a la qual es dediquen intensament, el rebuig a les transfusions de sang i la manca de participació en algunes celebracions; tot amb la voluntat de comprendre qui són, què fan i què pensen els testimonis de Jehovà. A continuació, descrivim, a vista d'ocell, la situació d'aquest col·lectiu a Catalunya i, concretament, a la comarca del Baix Llobregat. Aquesta argumentació és el trampolí que permet concloure el text reflexionant sobre per què un grup religiós tan implantat a casa nostra és, sovint, tan desconegut i estereotipat per la majoria de nosaltres.

Tres rèpliques per a tres estereotips

Els testimonis de Jehovà sorgeixen dins del cristianisme i són un grup cristià. Es tracta d'una religió relativament jove, nascuda a final del segle XIX, en el marc dels corrents mil·lenaristes que van sacsejar el protestantisme nord-americà de l'època. El mil·lenarisme dels testimonis de Jehovà es concreta en la creença que l'arribada del mil·lenni, és a dir, la Segona Vinguda de Crist a la Terra, és imminent.

Segons els textos sagrats, el retorn de Crist donarà lloc al

¹ Clara Fons i Duocastella: Llicenciada en Sociologia, en l'especialitat d'Educació i Cultura. Des de l'any 2006 és investigadora del grup de recerca ISOR, on ha format part de l'equip de recerca de l'estudi “Presències i absències: la diversitat religiosa als centres educatius catalans”; en aquests moments treballa en l'actualització del “Mapa Religiós de Catalunya” i en una investigació sobre les tasques socials que duen a terme els instituts de vida consagrada i les societats de vida apostòlica a Catalunya. Forma part de Clau de Volta, Grup de Recerca Sociològica. Ha participat en estudis d'àmbit municipal i comarcal.

Blanca Luque i Capellas: Llicenciada en Sociologia, en l'especialitat d'Educació i Cultura. Investigadora del grup de recerca ISOR des de l'any 2007, on treballa en una investigació sobre les tasques socials que duen a terme els instituts de vida consagrada i les societats de vida apostòlica a Catalunya i en un estudi per conèixer les iniciatives socials dels grups religiosos amb seu a Terrassa; també ha format part de l'equip de recerca del “Mapa Religiós de Catalunya”. Ha participat en diversos estudis d'hàbits socials en el marc d'institucions catalanes com la Fundació Jaume Bofill i la Universitat Oberta de Catalunya, entre d'altres.

² Aquesta és la denominació oficial de la confessió. Tanmateix, donada la llargada del nom, d'ara endavant parlarem dels *testimonis de Jehovà*.

judici final en què Jehovà —nom que els testimonis de Jehovà donen a Déu— decidirà quines persones seran salvades i quines seran condemnades per tota l'eternitat. Llavors, els condemnats moriran sense oportunitat de ressuscitar, mentre que els salvats viuran al regne de Jehovà a la Terra. El món terrenal esdevindrà un paradís on no hi haurà guerres, crims ni dolor: "I els qui fan mal seran exclosos del país, però el qui espera en el Senyor posseirà la terra. [...] els humils posseiran la terra, fruïran d'una gran pau." (Sl 37,9-11)³.

La tasca de l'exèrcit de Crist a la Terra: la predicació

La predicació és el tret més visible dels testimonis de Jehovà, una característica que tothom coneix perquè ningú en queda exclòs. Des dels qui viuen al bell mig de Castelldefels fins als qui s'estan al peu del Puig Ventós: tots rebran una visita dels testimonis de Jehovà.

La importància que aquest grup religiós dóna a la propagació del seu missatge no és en va, sinó que respon a la creença que té el col·lectiu en relació amb la imminència de la Segona Vinguda de Crist, a la fi del món actual. Si el retorn és imminent —pensen—, cal estendre el missatge de Déu amb diligència per tal que tothom tingui l'oportunitat de salvar-se. La missió dels testimonis de Jehovà és, doncs, fer arribar la proclama de Jehovà arreu i, per aquest motiu, s'autodenominen "exèrcit de Crist" a la Terra.

És evident i té sentit, per tant, que la predicació esdevingui una de les tasques principals —si no la principal— entorn de la qual gira l'activitat quotidiana de tots els testimonis de Jehovà. De fet, l'esperitualitat dels testimonis de Jehovà "és concebuda, d'una banda, com a estudi constant i aprofundit de la Bíblia i de les doctrines del moviment i, de l'altra, com a esforç sistemàtic per difondre aquests coneixements per tal de guanyar nous adeptes."⁴ Amb aquest doble objectiu, els testimonis de Jehovà es reuneixen al Saló del Regne,⁵ on analitzen els continguts bíblics amb tot detall i s'instrueixen en estratègies comunicatives que facilitin la tasca evangelitzadora: simulen trobades amb possibles

nous adeptes, adquireixen hàbits de comportament i de vestuari, aprenen els idiomes necessaris per arribar a diferents col·lectius... Amb la lliçó apresada, els publicadors (és a dir, els membres de la congregació que es dediquen a la predicació) recorren carrers i cases per parelles.

Les visites es fan de manera extremadament metòdica; són mostres de la seva minuciositat els plànols del territori que els permeten resseguir cada punt de la contrada o el registre on anoten els resultats de totes les visites. Per predicar, s'ajuden d'un parell de publicacions quinzenals, en forma de revistes: es tracta de la revista *La Atalaya* i de la revista *¡Despertad!* La primera planteja i aprofundeix aspectes doctrinals (editant articles com "El que vertaderament cal per ser feliç" o "En quines normes podem confiar?"), mentre que la segona funciona com una guia pràctica per afrontar la vida quotidiana ("Com dir no a les relacions prematrimonials?" o "Com ser un bon pare").

Des del punt de vista del testimoni de Jehovà, doncs, la predicació dista molt de ser un acte d'intrusió a la vida d'altri. Per contra, la tasca dels publicadors constitueix una manera de satisfer la voluntat de Jehovà —Déu— i d'oferir, arreu, la possibilitat de salvació i de felicitat eterna.

Absteniu-vos de menjar sang: el rebuig a les transfusions sanguínies

"Mira que deixar-se morir per no voler fer una transfusió de sang... Ja és gros!" Juntament amb la predicació, la negativa dels testimonis de Jehovà a rebre transfusions de sang ha estat un dels punts més polèmics del comportament dels membres d'aquesta religió. No es tracta d'un malentès: els testimonis de Jehovà rebutgen rotundament admetre transfusions de sang.

Aquesta negació es fonamenta en la interpretació que fan d'alguns textos bíblics. En aquest sentit, el llibre dels Fets dels Apòstols diu: "L'Esperit Sant i nosaltres hem decidit de no imposar-vos cap més càrrega que aquestes indispensables: absteniu-vos de la carn sacrificada als ídols, de menjar sang, de menjar animals ofegats i de les relacions sexuals il·legítimes." (Ac 15,28-29). El Levític també fa referència a aquesta qüestió: "Si un israelita o un immigrant que resideix entre vosaltres menjava sang de qualsevol animal, jo em posaria contra ell i l'exclouria del seu poble. Perquè la vida de tot ésser vivent està en la sang." (Lv 17,10-11).

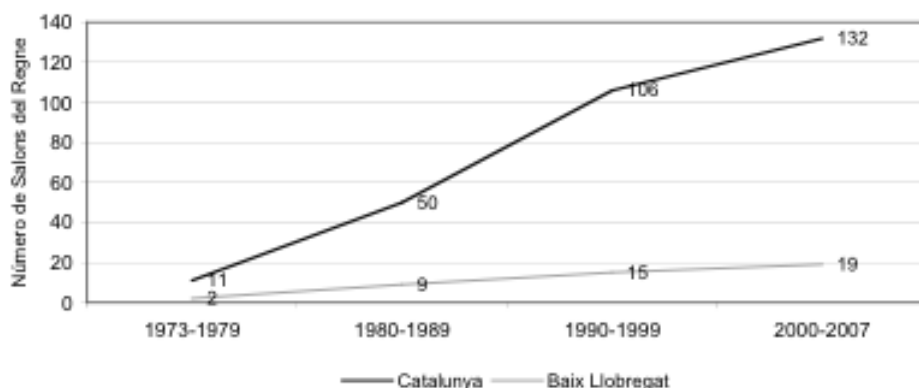
Partint de fragments com aquests, els testimonis de Jehovà conceben una transfusió sanguínia com una manera d'alimentar-se per via intravenosa, és a dir, com una manera de menjar sang. Per això, tant menjar sang per via oral (degustant una botifarra negra, per exemple) com "menjar

³ Els testimonis de Jehovà compten amb una traducció pròpia de la Bíblia. Es tracta d'una traducció que es va dur a terme a mitjan segle XX, quan els membres de la confessió van arribar al milió. Tot i que la seva versió de la Bíblia s'ha traduït a diversos idiomes, encara no es compta amb la versió catalana. Per això, i com que les diferències de contingut dels versicles que presentem en aquest article són irrelevantes, utilitzem la Bíblia Catalana Interconfessional.

⁴ ESTRUCH, J. [et. al.], *Les altres religions*. Barcelona: Mediterrània, 2004, pàg. 180.

⁵ "Saló del Regne" és el nom que els testimonis de Jehovà donen al seu local de reunió.

Fundació de Salons del Regne (1973-2007)

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Mapa Religiós de Catalunya (2001-2007).

(Manca saber l'any de fundació de quinze salons del Regne, que no contemplem en el gràfic)

dossier

sang” a través de les venes (que és el cas de la transfusió sanguínia) implica, segons la interpretació que el col·lectiu fa dels textos bíblics, violar la voluntat de Déu i, en conseqüència, no poder accedir al seu regne ni a la vida eterna.

Segurament, per la majoria de lectors el valor de la vida —o témer la mort, caldria afegir— és fonamental. Per tant, rebutjar ajuda —del tipus que sigui— quan en depèn la vida d’algú és reprovable per molts. En aquest sentit, la diferència primordial entre un testimoni de Jehovà i una persona que no ho és se situa en el fet que, si bé tots dos donen valor a la vida, els primers prioritzen i anhelan la vida eterna, amb el compliment de les normes que implica; mentre que els segons, més aferrats al present, no interpreten que assolir la vida eterna o gaudir de la vida actual passi per complir preceptes com els descrits.

En definitiva, es tracta d’una qüestió de prioritats. Dit grotescament —i que ens perdoni el lector—, amb la pretensió d’assolir la vida eterna, un testimoni de Jehovà creu que “li surt més a compte” evitar fer-se una transfusió de sang que “menjar” per via intravenosa. Si opta per fer-se una transfusió de sang, salva la vida⁶ en aquest món però condemna la seva vida eterna.

Podríem comparar aquesta situació amb la d’aquell pacient vegetarià que, per conviccions relacionades amb la defensa dels drets dels animals i malgrat tenir un estat de salut greu, està convençut que continuar fent la seva dieta és millor que menjar una bona cuixa de pollastre, tal com li recomana el metge. O bé amb qui utilitza fins a nivells extrems la vaga de fam com a resistència pacífica per tal de

reivindicar quelcom. Sigui com sigui, el cert és que la majoria dels qui vivim en el món occidental d’avui, donem un valor a la vida que passa per davant de qualsevol altra creença. Per aquest motiu, comprendre situacions com les descrites no és fàcil, i menys encara des d’una mirada externa.

Doneu al Cèsar el que és del Cèsar i a Déu el que és de Déu: el rebuig a la idolatria

Tots els qui coneixen de prop un testimoni de Jehovà deuen saber que els membres d’aquesta confessió no participen de les celebracions d’aniversaris, onomàstiques ni, en general, moltes de les celebracions que solen fer-se a casa nostra. Aquesta és una altra peculiaritat visible de la vida quotidiana dels testimonis de Jehovà i, per tant, un altre element que configura la visió que tenim dels membres d’aquesta confessió. Ara bé: podem dir que els testimonis de Jehovà no fan celebracions? Sí i no.

Els testimonis de Jehovà compten amb les seves pròpies celebracions, que tenen una particularitat comuna: giren entorn de la figura de Jehovà. En canvi, rebutgen participar en celebracions que no venerin el seu Déu sinó algú altre. El que defugen els testimonis de Jehovà no és, doncs, la celebració en si mateixa, sinó el fet d’adorar algú que no sigui Jehovà i de caure, així, en la idolatria. Refusen els líders terrenals i la submissió al seu arbitri, per tal d’evitar situacions en què les ordres terrenals i la voluntat divina siguin contradictòries. En aquest sentit, els testimonis de Jehovà acaten les lleis del sistema legal vigent sempre que aquestes no es contradiguin amb el disseny de Jehovà.

El desig d’obeir únicament les ordres de Jehovà no comporta només el rebuig de les celebracions, sinó també de qualsevol activitat que suposi la mateixa mena de transgressió. Així, els testimonis de Jehovà no participen en cap tipus d’eleccions nominatives, ni veneren les banderes d’un estat ni, per descomptat, formaran part d’un exèrcit terrenal

⁶ Si bé els motius pels quals un testimoni de Jehovà rebutja una transfusió sanguínia són principalment doctrinals, menysprear aquesta pràctica ha suposat el desenvolupament de tècniques mèdiques que substitueixen la transfusió i que són més segures. En l’actualitat, aquesta major seguretat és utilitzada com un argument més per defensar el rebuig a les transfusions.

(banderes i exèrcits són símbols del poder dels estats). En referència a aquesta qüestió, cal valorar el paper que van jugar els testimonis de Jehovà en el reconeixement del dret a l'objecció de consciència a l'Estat espanyol. Ells, juntament amb altres col·lectius, van encapçalar el moviment d'insubmissió al servei militar obligatori. Després d'anys de ser perseguits, el resultat de la seva lluita s'ha posat de manifest.

La situació del testimoni de Jehovà és, en alguns aspectes, semblant a la que viu el ciutadà defensor d'una nació sense estat (Sàhara, Tibet, Quebec, Països Catalans... que el lector s'imagini la que vulgui) que rebutja venerar una bandera que no és la seva, participar en les eleccions d'una nació que no reconeix com a pròpia, i lluitar en un exèrcit pel qual no se sent representat. Tots dos es trobaran, sovint, que la legislació vigent no reflecteix algunes de les seves conviccions o, encara més, que hi ha normatives que contradiuen allò en què creuen. En ambdós casos, quan la llei no s'adigui a una creença o convicció, la legislació serà menystinguda; en canvi, la normativa serà respectada quan no se superposi amb les pròpies conviccions. Aquest comportament se sintetitza en la següent recomanació de Jesús: "Doneu al Cèsar el que és del Cèsar, i a Déu el que és de Déu" (Mc 12,17).

Els testimonis de Jehovà al Baix Llobregat: una aproximació quantitativa⁷

A l'inici d'aquest text dèiem que, seguint el catolicisme, el protestantisme i l'islam, els testimonis de Jehovà són la quarta confessió religiosa més estesa a Catalunya. La importància d'aquest col·lectiu no rau, només, en la seva distribució i implantació territorial (només quatre comarques catalanes no tenen Salons del Regne), sinó també en la quantitat de membres que el formen: aproximadament, tres de cada mil catalans són testimonis de Jehovà.

La creació del primer Saló del Regne a casa nostra, fundat a Barcelona, data de l'any 1973. A partir de llavors, l'expansió dels testimonis de Jehovà es va caracteritzar per evolucionar de manera constant i accelerada. No va ser fins fa menys d'una dècada que el ritme de creixement accelerat va amainar i va mostrar un augment més moderat.

⁷ Les dades que s'utilitzen en aquest apartat provenen del *Mapa religiós de Catalunya*, un estudi que es va iniciar l'any 2001, dirigit pel Dr. Joan Estruch. Aquesta recerca es du a terme des de l'ISOR (Investigacions en Sociologia de la Religió), de la Universitat Autònoma de Barcelona, en conveni amb la Direcció General d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya. Des de l'equip d'investigació agraïm la col·laboració constant i generosa dels testimonis de Jehovà en la facilitació d'informació.

En aquest context, el Baix Llobregat no ha estat una excepció. La comarca ha vist com incrementava la presència d'aquesta confessió essent, l'any 2007, la segona comarca catalana amb més presència de Salons del Regne (en té un total de 19)⁸. Lidera la llista el Barcelonès (amb 32 centres), i segueixen el Baix Llobregat, el Vallès Occidental (que compta amb 16 Salons del Regne) i el Maresme (amb un total de 10 centres) —el lector comprovarà, per tant, que hi ha una correspondència clara entre les comarques més poblades i les comarques amb més Salons del Regne.

El primer Saló del Regne que es va instal·lar a la comarca va ser l'any 1975. Tres anys després, es fundà el segon centre. Durant la dècada dels 80, el creixement dels testimonis de Jehovà a la resta de Catalunya va fer-se palès a la comarca amb la creació de set Salons del Regne més. En finalitzar la dècada dels 90, s'havien aposentat al Baix Llobregat sis nous llocs religiosos més, coincidint amb un increment del 112% dels Salons del Regne a Catalunya en només una dècada. Durant aquests darrers set anys (del 2000 al 2007), tal com ja hem apuntat anteriorment, el nombre de Salons del Regne ha continuat augmentant, encara que amb menys intensitat que fins ara.

En resum, el Baix Llobregat il·lustra l'evolució que els testimonis de Jehovà han tingut a la resta de Catalunya. Com indiquen les dades, lluny de tractar-se d'una confessió poc representada a casa nostra, constitueixen un dels grups religiosos més nombrosos i amb més implantació territorial.

D'etiquetes i etiquetadors: a mode de conclusió

Després del garbuix d'informació que, com un ruixat, hem deixat caure sobre el lector, tenim la sensació d'haver remogut les seves idees de la mateixa manera que una tempesta remou el mar. Quan això passa, la sorra s'aixeca i l'aigua s'enterboleix desdibuixant les imatges. Intentarem fer tornar la calma per veure-hi clar de nou.

Inicialment dèiem que la concepció generalitzada entorn els testimonis de Jehovà es fonamenta, en bona part, en un parell o tres de nocions que, enclavades en un coneixement elemental, es basen en el que fan —o en el que es diu que fan— els testimonis de Jehovà. Són aquestes nocions les que hem procurat discutir al llarg del text, per replantejar-les i convidar el lector a veure la mateixa realitat des d'un punt de vista diferent. Però no hem parlat d'un

⁸ Cal tenir en compte, d'altra banda, que cada Saló del Regne sol ser utilitzat per més d'una congregació, la unitat organitzativa bàsica dels testimonis de Jehovà, que agrupa creients d'una àrea geogràfica determinada. En els 19 Salons del Regne que hi ha al Baix Llobregat s'hi reuneixen 39 congregacions, i un total de 2.845 persones.

darrer concepte que relacionem, sovint, amb els testimonis de Jehovà: ens referim al de *secta*.

Aquesta noció també ens ajuda a configurar la imatge que tenim dels testimonis de Jehovà. Fixem-nos, però, que l'etiqueta de secta no és d'ús exclusiu per a aquest col·lectiu, sinó que l'emprem per referir-nos a més grups religiosos. Ara bé, què fa que considerem que un grup és una religió (com és el cas de l'islam o del catolicisme) o un col·lectiu exòtic (en el cas del món budista) i, en canvi, etiquetem de sectari un altre grup (com passa amb els testimonis de Jehovà o els mormons)?

Anem a pams. Si fem un cop d'ull a l'etimologia de la paraula *secta*, observarem que, en funció de la font consultada, la paraula prové del llatí *sequi* (seguir) o del llatí *secare* (tallar). *Secta* pot fer referència, doncs, a un grup de seguidors d'una doctrina, o bé a una doctrina que trenca amb una altra d'anterior. Tant si l'utilitzem en un sentit com en l'altre, sempre donem al mot una connotació negativa. Vegem com ja en el Nou Testament es feia ús d'aquest concepte per referir-se a l'apòstol Pau, un dels primers cristians: "Hem pogut constatar que aquest home és una pesta: fomenta la subversió entre els jueus d'arreu del món i és un capítol de la secta dels natzarens" (Ac 24,5). (Notem que aquest versicle ens recorda que el cristianisme era considerat per molts, en els seus orígens, una secta escindida del judaisme).

Per tant, què és i què no és una secta? És una característica intrínseca del col·lectiu que rep aquesta etiqueta? Tot apunta que distingir una secta no depèn tant del grup religiós en si, com de l'observador que l'identifica. Segons argumenta l'antropòleg Joan Prat, el motiu pel qual un grup és estigmatitzat com a sectari és la manca de legitimitat social. Com diu Prat, "el problema no rau en les institucions en si mateixes, o en les persones, ni en els fets objectius, sinó en la mirada social i cultural, en el vidre a través del qual se'ns ha ensenyat a jutjar i percebre aquesta mateixa realitat social".⁹

Es tracta d'un vidre, d'un prisma —i això ho afegim nosaltres— sotmès al poder d'aquells que tenen més bona posició econòmica, social i cultural. És a dir, la legitimitat social dels grups religiosos no és quelcom aleatori, sinó que va estretament vinculat al capital (econòmic, social i cultu-

ral) que té cada grup religiós i al rol que ha jugat històricament. Així, si en lloc de sorgir d'una part de la població menystinguda de l'època, els testimonis de Jehovà haguessin nascut en el si de la classe benestant, segurament ara tindrien un paper diferent entre nosaltres. Resumidament —i que se'ns excusi la banalitat—, els testimonis de Jehovà no tenen la mateixa legitimitat que altres grups religiosos perquè no tenen tan poder com els col·lectius amb qui "competeixen".

La manca de legitimitat social que ja fa temps que acompanya els testimonis de Jehovà es fa palesa en diversos contextos. Contrastem, si no, la seva situació amb la dels catòlics, que han gaudit d'una clara hegemonia durant molts anys a casa nostra. Així com som crítics amb els sistemes d'adoctrinament dels testimonis de Jehovà ("a aquesta gent els mengen el coco"), ho som molt menys amb els sistemes d'adoctrinament catòlics (pensem, per exemple, en la catequesi). De la mateixa manera, veiem amb bons ulls que l'Església reculli diners per fer obres de caritat i, en canvi, ens sembla que els testimonis de Jehovà financen el seu enriquiment personal.¹⁰

Així doncs, els ulls que miren a través de les ulleres del poder permeten que etiquetem un grup religiós d'una o altra manera, alhora que determinen el grau de legitimitat social de què el grup pot gaudir. Al mateix temps, també hem constatat que la nostra mirada varia en funció de la intensitat amb què ens endinsem al fenomen; per tant, i en bona mesura, la visió que tinguem de "l'altre" estarà condicionada per la informació de què disposem d'ell. Així, una informació superficial donarà lloc a una mirada simplificadora des de la qual serà relativament senzill emetre judicis, mentre que una informació més aprofundida donarà lloc a una mirada que tindrà en compte més matisos i a través de la qual, sovint, jutjar no serà senzill.

Reprement la metàfora que introduïa aquest apartat, confiem que la tempesta ja amaini i, d'una vegada per totes, la sorra deixi de dificultar-nos la visió. Com després d'una tempesta, res no quedarà al mateix lloc on era: ni l'etiqueta ni l'etiquetador tindran el sentit que els havíem atorgat. Com recorda el mestre Estruch, "un vell i savi principi sociològic [...] afirma que el joc de posar etiquetes diu sempre molt més de l'etiquetador que no pas de l'etiquetat".¹¹

⁹ Traducció pròpia de PRAT, J., *El estigma del extraño* (2a ed.). Barcelona: Ariel, 2001, pàg. 36.

¹⁰ No obviï el lector que els testimonis de Jehovà són una de les poques confessions religioses que sotmet el seu finançament a auditories.

¹¹ ESTRUCH, J. (ed.), *El fonamentalisme*. Barcelona: Cruïlla, 1994, pàg. 169.